

Ceļvedis skolotājam

Informācija par tematu

Sociālās zinības un vēsture. Pamatkurss. **5. Ilgtspējīga saimniekošana un ieguldījums cilvēkkapitālā**

Plānotie skolēnam sasniedzamie rezultāti: S.V.1.1.; S.V.2.4.; S.V.2.9.; S.V.3.2.; S.V.3.3.; S.V.3.5.; S.V.3.6

Mācību līdzekli ieteicams izmantot saistībā ar **“Sociālās zinības un vēsture” pamatkursa programmas paraugu vispārējai vidējai izglītībai.**

Temats ir iekļauts izdevumā “Sociālās zinības un vēsture. Pamatkurss”.

Mācību līdzeklis vispārējai vidējai izglītībai. ISBN **978-9934-597-57-2**

Mācību līdzekli Eiropas Sociālā fonda projekta “Kompetenču pieeja mācību saturā” ietvaros izstrādāja Daugavpils Universitāte.

Autori: **Juta Birzniece, Iveta Laurena**

© Valsts izglītības satura centrs | Projekts Nr.8.3.1.1/16/1/002

Kompetenču pieeja mācību saturā

Kāpēc šis temats ir svarīgs?

Temata apguves laikā skolēnam būs iespēja saprast savu vietu un lomu valsts ekonomikā. Tas varētu sekmēt apzinīgas, uz ilgtspējīgu attīstību un energoefektīvu darbību orientētas personības attīstību, kas spēj pieņemt uz resursu taupīšanu vērstus, savas un sabiedrības labklājības attīstību veicinošus lēmumus.

Ko skolēni apgūs šajā tematā?

Izpratīs ekonomikas pamatprincipus: a) cilvēki domā ekonomiski; b) jebkura izvēle ir saistīta ar izmaksām; c) cilvēki reaģē uz dažādiem stimuliem; d) individuālā izvēle zināmā mērā ir atkarīga no ekonomiskās sistēmas; e) izveles sekas parādīsies nākotnē. Skolotājam jārosina domāt par to, ka pastāv sakarība starp labklājību un to ietekmējošiem faktoriem: veselību, izglītību, ienākumiem utt.

Diskutēs par ienākumu atšķirības noteicošajiem faktoriem: saražotās produkcijas vērtība (tādu preču ražotāji, pēc kurām ir lielāks pieprasījums, parasti pelna vairāk), spēju atšķirība, izglītība (un cita veida apmācība), darba pieredze, darba intensitātes atšķirības (dažiem cilvēkiem darbs ir grūtāks vai viņi strādā ilgāku darba laiku), riska uzņemšanās (riskā pasākumi var nodrošināt lielu peļņu, bet var arī radīt lielus zaudējumus), atšķirības darba samaksā (daži darbi ir vairāk saspringti kā citi, bīstamāki, nepatīkamāki, tādēļ reizēm tiek piedāvāta finansiālā stimulēšana, lai pamudinātu cilvēkus uzņemties veikt šos darbus), iedzimta veselība (arī mantota bagātība), diskriminācija (ienākumus var nelabvēlīgi ietekmēt cilvēku diskriminācija pēc rases, dzimuma, vecuma vai citām pazīmēm).

Attīstīs jauniešu finanšu prātību: analizējot patērētāja ienākumus un izdevumus, personīgā budžeta plānošanas lietderību, ienākumu palielināšanas iespējas, uzkrājumu veidošanas nepieciešamību, ieguldījuma veidus (to ienesīgumu, drošību, likviditāti), apdrošināšanas veidus, kredīta veidus un parādnieka tiesības, nodokļu maksāšanas nepieciešamību un veidojot biznesa kanvu. Tādējādi skolēnam būs iespēja padziļināt pamatskolas sociālo zinību kursā apgūto.

Veidos ieradumu saimniekot un domāt ilgtspējīgi. Tāpēc skolotāji tiek aicināti strādāt ar sekojošiem tematiskajiem lokiem: sabiedrības dalībnieku lēmumu mijiedarbība un darbības savstarpējās ietekmes, pieprasījuma un piedāvājuma veidošanās likumsakarības, tirgus cena un dažādu tirgu savstarpējā mijiedarbība, ieguldījumi cilvēkkapitālā – valsts

labklājības pamats un ekonomiskās izaugsmes priekšnosacījums, uzņēmējdarbības vidi veidojošie faktori, ēnu ekonomika, tās ietekme uz valsts ekonomiku un iedzīvotāju dzīves kvalitāti nākotnē.

Tematā iekļautie mācību materiālu piemēri un ieteikumi to izmantošanai

Materiāla veids	Komentārs, kā lietot iekļauto materiālu
Temata atsegums skolēnam	Mācību satura pārskats, kurā skolēns redz, kas ir jāiemācās un kā tas notiks, kā arī atgādinājums par apgūtajām zināšanām un prasmēm. Temata atsegumu ir ieteicams izmantot temata apguves sākumā, lai veiksmīgāk plānotu mācību procesu kopā ar skolēniem. Temata apguves laikā tas palīdz skolotājam iegūt atgriezenisko saiti, skolēniem veikt paškontroli.
Atgādne Ilgtspējīga saimniekošana un ieguldījums cilvēkkapitālā	Atgādne sniedz ekonomikas dalībnieku darbības motivācijas, lēmumu un to mijiedarbības kopsavilkumu. Ieteicams to lietot katra temata sākumā, jo šī atgādne aktualizē jauno saturu un iepriekšējās zināšanas. Tā palīdz paturēt uzmanības centrā ekonomikas pamatproblēmu: vajadzību neierobežotības un resursu ierobežotības apstākļos izdarītās izvēles un to sekas.
Mācīšanās stratēģija Biznesa kanva/ Dzīvais biznesa plāns	Kanvu jeb biznesa šablonu var lietot, lai strukturēti izstrādātu savu biznesa ideju, saprastu, kā risina sabiedrības sociālās problēmas vai plānotu savu sekmīgo nākotni. Uzdotie jautājumi rosina attīstīt arī skolēnu jautāšanas un kritiskās domāšanas prasmes. Uz tiem var atbildēt gan dotajā secībā, gan mainīt secību atkarībā no izvirzītā sasniedzamā rezultāta.
Mācīšanās stratēģija 19 teikumu argumentētā eseja	Doto argumentētās esejas stratēģiju un "Esejas pašvērtēšanas rubriku" iespējams izmantot praktiski jebkurā no apgūstamajiem tematiem. Ir ieteicams turēties pie piedāvātā teikumu skaita, lai neizplūstu doma, taču tas nav vērtējuma kritērijs. Piemēram, to varētu izmantot kā mājas darbu par izplatītākajiem karjeras veidiem nākotnē apgūstamā temata "Kā apzināt sevi, savu potenciālu un neapjukt daudzajās iespējās?" ietvaros. Argumentētās esejas rakstīšana un pašvērtējums pēc kritērijiem sekmē analītiski kritiskās domāšanas attīstību un prasmi izteikt savu viedokli koncentrētā veidā, balstoties uz atbilstošiem faktiem.
Apraksts Finanšu pratība	Piedāvātie finanšu pratības vērtēšanas kritēriji izstrādāti, ņemot vērā pamatskolas kursā apgūtās zināšanas un prasmes finanšu pratībā un balstoties uz standartu "Pamata kompetences finanšu pratībā pieaugušajiem" (http://www.finansupratiba.lv/kompetencu-standarts/). Šos vērtēšanas kritērijus skolēns var izmantot savas finanšu pratības kompetences pašvērtēšanai, bet skolotājs – lai izvēlētos uzdevumus, kas palīdzētu skolēnam atklāt šo kompetenci.

Materiāla veids	Komentārs, kā lietot iekļauto materiālu
<p>Uzdevumi/vingrinājumi Izvēles situācija, alternatīvās izmaksas un nākotnes plānošana</p>	<p>Ar šo uzdevumu var sākt temata apguvi, tādējādi konstatējot, ka jebkurai mūsu izvēlei ir alternatīvās izmaksas. Uzdevums apvieno skolēnu pieredzi, rosinot to izmantot jaunās mācību situācijās. Ar to varētu sākt ceļu uz skolēniem sasniedzamo rezultātu: izprotu un skaidroju, ka valsts labklājība veidojas, savstarpēji mijiedarbojoties mājsaimniecību, uzņēmumu, valsts sektora un citu ekonomikas dalībnieku lēmumiem un darbībai, protu plānot saviem personīgajiem un ar darbu saistītajiem mērķiem atbilstošas darbības un izvēlēties izdevīgākās alternatīvas. Arī uzdevumi par fiskālo politiku rosina domāt par sevi kā atbildīgu sabiedrības locekli un par katra radītajām cēloņsekām, kas ietekmē tautsaimniecību.</p>
<p>Uzdevumi/vingrinājumi Fiskālā politika</p>	<p>Uzdevums aicina diskutēt, lai skolēni varētu izteikt viedokļus par lēmumu pieņemšanu, savu dzīves pozīciju un dzirdētu grupas biedru domas. Svarīgi, lai pēc diskusijas skolēni skaidri noformulētu savu viedokli, piekrītot vai nepiekrītot citu paustajam apgalvojumam. Veicot piedāvāto uzdevumu, skolēni labāk izprātīs fiskālās politikas instrumentu pielietošanas sekas un pilnveidos savu finanšu prātību.</p>
<p>Uzdevumi/vingrinājumi Ražošanas resursu, preču, pakalpojumu un naudas plūsmas modelis</p>	<p>Jebkura modeļa (shēmas) – šajā gadījumā <i>ekonomiskās plūsmas modeļa</i> – jēga ir koncentrētā, vizuāli viegli uztveramā veidā atklāt konkrētas likumsakarības un elementu/parādību savstarpējo saikni. Tāpēc šī uzdevuma galvenā jēga ir rosināt, lai skolēni sākt apzināties sevi kā ekonomiskās plūsmas neatņemamu sastāvdaļu. Tas ir ļoti būtisks priekšnoteikums, lai skolēns spētu atbildīgi iesaistīties ekonomiskajos procesos, pieņemt pārdomātus, izsvērtus un atbildīgus lēmumus savas un apkārtējo dzīves kvalitātes uzlabošanai, vienlaikus saprotot savu saikni ar ekonomiskajiem procesiem, un spētu redzēt jēgu šo procesu analīzei, kā arī meklēt iespējas un līdzekļus šo procesu norises ietekmēšanai.</p> <p>1.1. un 1.2. uzdevumā tiek demonstrēta izpratne par ekonomiskās plūsmas modeļa elementiem un to savstarpējo saikni. Turklāt, veicot šo uzdevuma daļu, skolēns nevis vienkārši demonstrē teorijas iegaumēšanas precizitāti (tādas, kāda ir redzama atgādnē), bet pielieto teorētiskās zināšanas, lai atpazītu saimnieciskās rīcības piemērus modelī. Tādēļ darbojoties ar konkrētām situācijām, skolēns varētu saskatīt līdzības ar savu saimniecisko rīcību un nonākt līdz izpratnei par savu vietu šajā plūsmā. Šo izpratni skolēni atklāj, veicot 1.2. uzdevumu. Uzdevuma daļas atbilst 2. līmenim.</p> <p>1.3. uzdevuma izpildes laikā skolēns, analizējot sakarības starp modelī redzamajām plūsmām, veido secinājumus par nodokļu maksāšanas nepieciešamību. Līdz ar to tiek veicināta izpratne par maksāšanas/nemaksāšanas radītajām sekām, kas skar katru. Atbildot uz 1.4. uzdevumā doto jautājumu, skolēns analizē un secina, demonstrējot izpratni ne tikai par ekonomiskās plūsmas modeli, bet arī par ēnu ekonomiku, tās izpausmēm un radītām sekām. Abi uzdevumi atbilst 4. līmenim pēc SOLO taksonomijas.</p>
<p>Uzdevumi/vingrinājumi Darba tirgus</p>	<p>Skolēns dotā uzdevuma 1.1., 1.2., 1.5. un 1.6. punktos, salīdzinot statistikas datus, nosaka bezdarba un nodarbinātības līmeņu izmaiņas noteiktā laika posmā. Izmantojot uzdevumā piedāvātajās vietnēs atrodamo informāciju, izskaidro konstatēto izmaiņu cēloņu (2. līmenis). Savukārt 1.3. un 1.7. punktos skolēns, analizējot informāciju par darba tirgu Latvijā, secina par valdības veikto bezdarba līmeņa samazināšanas pasākumu efektivitāti un prognozē darba tirgus attīstību tuvākajā nākotnē (4. līmenis). 1.4. punktā skolēns, apkopojot teorētiskās zināšanas, statistikas datus un informācijas avotos atrodamās ziņas par darba tirgu, izstrādā alternatīvu bezdarba problēmas risinājumu. Tādā veidā tiek attīstītas sintēzes spējas (5. līmenis).</p> <p>2. uzdevumā skolēns skaidro situāciju ietekmi uz potenciālo darba devēju un darba ņēmēju uzvedību, kuri veido pieprasījumu un piedāvājumu darba tirgū, kā arī izskaidro darba algas izmaiņas šo situāciju ietekmē. Atbildot uz jautājumiem pēc tabulas, skolēns attīsta argumentēšanas prasmes, parāda izpratni par darba tirgū esošām likumsakarībām (2., 3. līmenis).</p>

Materiāla veids	Komentārs, kā lietot iekļauto materiālu
Vārdnīca	<p>Vārdnīcā iekļauti jēdzieni ir starpdisciplināri, tos definējot, par pamatu tika izmantota galvenokārt Latvijas bankas izglītojošā vietne “Naudas skola” (https://www.naudasskola.lv/), tiešsaistes vietne <i>Compeuro</i> (https://compeuro.lv/), Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca (https://www.letonika.lv/), Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras mājaslapā atrodamā informācija, Latvijas Universitātes realizētā projekta “Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana” materiāli (http://profizgl.lu.lv/course/view.php?id=3).</p> <p>Ieteicams pārrunāt jēdzienus un dot iespēju tos interpretēt.</p>

Ieteicamie informācijas avoti:

Biznesa klase (video materiāli). [tiešsaiste] Pieejams: <http://www.veiksmigsuznemejs.lv>
(Skatīts 20.03.2020)

Brakovska V. Biznesa modeļi (Sociālās uzņēmējdarbības konferences materiāls).
[tiešsaiste] Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/prezentacija/a/vita_brakovska_2_darba_grupa.pdf (Skatīts 3.04.2020)